שׂימחת־תּורה איז געפּראַוועט געוואָרן אין קראָקע אויף דעם זעלבן שטייגער ווי אין אַנדערע שטעט. אין דער פֿרי זײַנען ייִדן אַרומגעלאָפֿן בגילופֿינדיק איבער די גאַסן, אָבער שיכּור איז קיינער ניט געווען.

נאָך מיטאָג איז שוין געווען הפקר אַ וועלט. פֿלעגט דער עולם גיין גרופּעסווײַז פֿון איין בעל־הבית צום אַנדערן, און איידער מען איז נאָך אַרײַנגעקומען צו יענעם אין שטוב, האָט מען אויסגעליידיקט דעם שפּײַזאַלמער אין פֿאָרהויז און אַרויסגענומען פֿון דאָרט דאָס לעצטע ברעקל חלה אָדער אַנדערע געבעקסן; איבערגעלאָזט האָט מען בלויז דאָס מילכיקע געבעקס, ווײַל מען איז געווען פֿליישיק פֿונעם מיטאָג.

און אַז די נאַכט איז צוגעפֿאַלן און מען האָט שוין געהאַט אויסגעליידיקט אַלע שפּײַזאַלמערס, האָט מען זיך אַוועקגעשטעלט טאַנצן אין גאַס, זינגענדיק דערבײַ כּלערליי יום־טובֿדיקע פּיוטים — און פּלוצעם האָט זיך באַוויזן אַ ייִד מיטן טלית איבערן קאָפּ און אַ לולבֿ אין דער האַנט, שרײַענדיק הושענא צאן קדשים, און דער גאַנצער עולם צוזאַמען מיט אַ כּאַליאַסטרע קינדער האָט אים אָפּגעענטפֿערט: מע!...

גרשם באַדער

פֿון רעדאַקציע: מיר בעטן אונדזערע לייענערס וועלכע געדענקען ענלעכע מינהגים פֿון זייערע אַלטע היימען ווי צו פֿאַרשרײַבן און אונדז צושיקן. אַפֿילו אויב עס זײַנען עו גען ווו געווען די זעלביקע מינהגים, איז אויך וויכטיק צו וויסן, ווו וואָס עס איז געווען אָנגענומען — מכּל־שכּן אויב די פֿירונגען זײַנען געווען אַנדערע.

די פֿאָרשונג פֿון „מישׁשפּראַכיקע" ייִדישע פֿאָלקסלידער

אינעם אוצר ייִדישע פֿאָלקסלידער פֿאַרנעמט אַן אָנזעעוודיק אָרט אַ גרופּע לידער, וואָס זייער שפּראַך איז אַ געמישטע. כּמעט אין יעדן ליד פֿון דעם טיפּ איז פֿאַראַן אַ געמיש פֿון העברעיִש, ייִדיש און אַ סלאַווישער שפּראַך (רוסיש, אוקראַיִניש, פּויליש, אָדער ווײַס־רוסיש).[1] לידער פֿון דעם מין האָב איך אָנגעציילט איבער הונדערט.

די ערשטע פּראָבלעם וואָס האָט זיך געשטעלט פֿאַר די עלטערע וויסנשאַפֿטלערס אונדזערע איז געווען דער אָפּשטאַם פֿון דער קאַטעגאָריע לידער. גינזבורג—מאַרעק, דובנאָוו, אַנ—סקי, פּרילוצקי האָבן אַרויסגעזאָגט מער אַלגעמיינע סבֿרות וועגן די סאָציאַלע שיכטן, פֿון וועלכע די לידער קענען שטאַמען, און וועגן די פּסיכאָלאָגישע מאָטיוון וואָס האָבן געבראַכט צו שאַפֿן אַזוינע לידער. שפּעטערדיקע פֿאָרשערס האָבן זיך סיסטעמאַטיש אַרײַנגעטאָן אין אַ טעקסט־אַנאַליז בכדי אויסצוגעפֿינען די פֿורעמס, לויט וועלכע די פֿאַרשיידנשפּראַכיקע עלעמענטן זײַנען אַרײַנגעפֿלאָכטן אין די לידער, און צוצוקומען נעענטער צו דער פּסיכאָלאָגישער מאָטיווירונג פֿונעם געמיש.

איך וואָלט וועלן איבערגעבן בקיצור די אויספֿירן פֿון די עטלעכע סטאַדיעס אין דער אויספֿאָרשונג פֿון די מישׁשפּראַכיקע פֿאָלקסלידער.

פּרעלימינאַרע סבֿרות

אַזוי ווי גינזבורג און מאַרעק האָבן די ערשטע אָנגעוויזן אויף דער קאַטעגאָריע מיש־שפּראַכיקע לידער, איז כּדאַי צו ציטירן זייער סבֿרא וועגן דעם אָפּשטאַם פֿון די לידער. „וואָס שייך דער אָנגעמערקטער אייגנאַרטיקער לידער־גרופּע", שרײַבן זיי,[2]

> דאַרפֿן מיר זוכן זייער מקור דער עיקר צווישן יענע שיכטן פֿון ייִדישן פֿאָלק, וואָס צוליב די אָדער יענע סיבות פֿלעגן זיי האָבן נאָענטע באַציִונגען מיט דער קריסטלעכער באַפֿעלקערונג און פֿלעגן אָפֿט באַנוצן זיך מיט איר שפּראַך. אַ קיצור, די דאָזיקע פֿאַרשיידנשפּראַכיקע לידער פֿלעגן שטענדיק אויסוואַקסן אין קאַנטן מיט אַ שיטערער

[1] עס זײַנען אויך פֿאַרצייכנט מישׁשפּראַכיקע לידער מיט ליטווישע און סלאָוואַקישע פֿערזן. אין עטלעכע לידער זײַנען אויסגעמישט סלאַווישע שפּראַכן צווישן זיך גופֿא.

[2] *Еврейские народные песни в России*. Собраны и изданы под. ред. и с введением С. М. Гинзбурга и П. С. Марека. Изд. *Восхода*, СПБ, 1901 г., стр. XXIII.

> ייִדישער באַפֿעלקערונג, און אין 19טן י״ה האָבן אין אַזאַ מין שאַפֿונג ניט קיין קליינעם חלק געהאַט ניקאָלאַיעווער סאָלדאַטן.

אַ פּנים, אַז אויף דער השערה האָט זיך סומך געווען ש. דובנאָוו, ווען ער האָט אין 1909 געשריבן אַז „אין דער ערשטער העלפֿט 19טן י״ה פֿלעגן די ייִדן, צוואָרפֿענע איבער רוסישע דערפֿער (ייִשובֿניקעס, דאָרפֿסייִדן), ריידן און זינגען זייערע לידער אויף אַ משונהדיק לשון וואָס שטעלט מיט זיך פֿאָר אַ מישונג פֿון רוסישע און ייִדישע ווערטער, און גייט אָפֿט איבער אין ריין רוסיש."[3]

די טעאָריע איז שוין דורך דער צײַט ענדגילטיק אָפּגעפֿרעגט געוואָרן. די סאָוועטישע פֿאָלקלאָר־פֿאָרשערס האָבן דורכגעקוקט די רשימה פּונקטן, ווו די מישׁשפּראַכיקע לידער זײַנען פֿאַרצייכנט געוואָרן: אַרויסגעקומען איז אַ צעטל ערטער מיט גאָר געדיכטע ייִדישע ייִשובֿים. אַחוץ דעם ווײַזט זיך אין אַ סך פֿון די לידער אַרויס אַ היפּש ביסל לומדיש חריפֿות, אָבער אין ערגעץ ניט קיין עם־האַרצות. אויב עס געפֿינען זיך גרײַזן, שטעקן זיי דווקא אין די פֿרעמדשפּראַכיקע עלעמענטן, קיין מאָל ניט אין די ייִדישע אָדער לשון־קודשדיקע. אינטערעסאַנט איז אויך, אַז כאָטש די מישׁשפּראַכיקע לידער האָבן צו טאָן מיט פֿאַרשיידענע טעמעס, ווערט אָבער מיליטער־דינסט אין ערגעץ ניט דערמאָנט. די לידער קענען דעריבער ניט שטאַמען פֿון ייִשובֿניקעס אָדער ניקאָלאַיעווער סאָלדאַטן.

ש. אַנ—סקי האָט דער ערשטער זיך אָפּגעשטעלט אויף דער טעמאַטיק פֿון די מישׁשפּראַכיקע לידער. „כאַראַקטעריסטיש איז דאָס," האָט ער פֿעסטגעשטעלט, „וואָס די פֿרעמדע שפּראַך ווערט באַנוצט צום אויסדריקן אַקוראַט טיף רעליגיעזע אָדער נאַציאָנאַלע שטימונגען!"[4] ער שטרײַכט אונטער דעם מיסטיש־מוסר־השׂכּלדיקן כאַראַקטער פֿון די לידער.

נ. פּרילוצקי האָט געהאַלטן, אַז אין מאָמענטן פֿון דבֿקות ווערן די גרענעצן פֿון איין שפּראַך צו שמאָל.[5] זײַן טעאָריע איז הייסט עס אַ פֿאַרקערטע ווי גינזבורג—מאַרעקס. לויט אים איז די צווייִשפּראַכיקייט אָדער דרײַשפּראַכיקייט אַ רעזולטאַט פֿון עקסטאַז און ניט פֿון אומבאַהאָלפֿנקייט.

אינווענטאַר פֿון פּובליקירטע מישׁשפּראַכיקע לידער

דער אינווענטאַר איז צוזאַמענגעשטעלט לויט י. גאָלדבערגס רשימה, פּלוס די זאַמלונג פֿון מ. בערעגאָווסקי (זען ווײַטער).

זאַמלונג	רעליגיעז־נאַציאָנאַלע (קאָמישע און ערנצטע)	אָפּלאַכ־לידער	ליבעלידער	קינדערלידער	אַנדערע	צוזאַמען
גינזבורג—מאַרעק	11	2	1	—	—	14
פּרילוצקי	17	—	—	—	—	17
כּהן[6]	2	—	2	2	—	6
באַסטאָמסקי[7]	6	3	1	3	—	13
קיפּניס[8]	19	2	—	—	—	21
בערעגאָווסקי	25	1	7	—	3	36
צוזאַמען	80	8[9]	11	5	3	107

[3] "Разговорный язык польско-литовских Евреев в XVI—XVII вв.", *Еврейская Старина*, 1, СПБ, 1909, стр. 22.

[4] ש. אַנ—סקי, געזאַמלטע שריפֿטן ב׳ XV, פֿאַרלאַג „אַנ—סקי", ווילנע—וואַרשע—ניו־יאָרק 1925; ז׳ 259 א״ה.

[5] ייִדישע פֿאָלקסלידער, געזאַמלט, דערקלערט און אַרויסגעגעבן פֿון נ. פּרילוצקי, ערשטער באַנד: רעליגיעזע און יום־טובֿדיקע, פֿאַרלאַג „ביכער פֿאַר אַלע", וואַרשע 1911, ז׳ VIII—XX.

[6] י. ל. כּהן, ייִדישע פֿאָלקסלידער, בב׳ I און II.

[7] ש. באַסטאָמסקי, בײַם קוואַל.

[8] מ. קיפּניס, 60 פֿאָלקסלידער און 80 פֿאָלקסלידער, פֿאַרלאַג א. גיטלין, וואַרשע.

[9] גאָלדבערגס ציפֿער 9, וואָס זי נעמט ניט אַרײַן בערעגאָווסקיס זאַמלונג, איז אַ פּנים אַ טעות, און ס׳וואָלט געדאַרפֿט זײַן 7.

עס איז אַ פֿראַגע, צי די רובריקן וואָס איך האָב גענומען פֿון י. גאָלדבערגס אַרבעט זײַנען די פּאַסיקסטע. ער איז אַליין מודה, אַז זײַן רובריק „רעליגיעז־נאַציאָנאַלע" נעמט אַרײַן לידער פֿון תּפֿילה, מוסר, מינהגים, מאכלים, שטייגער, העלדן פֿון תּנך א״אַ. זײַן אויספֿיר וועגן דער איבערוואָג פֿון לידער אין דער רובריק איז דעריבער אפֿשר אַן איבערגעטריבענער. מיגלעך, אַז די אונטערקאַטעגאָריעס וואָס עס פֿירט אײַן בערעגאָווסקי (זען ווײַטער) וואָלטן געווען אָביעקטיווער און פּרוכפּערדיקער.

י. גאָלדבערגס אַנאַליז

דעם ערשטן קריטישן אַנאַליז פֿון מישפּראַכיקע לידער האָט געמאַכט י. גאָלדבערג.[10] גאָלדבערג הייבט אָן זײַן אַרבעט מיט אַן איבערצײַגיקן אָפּפֿרעג פֿון גינזבורג—מאַרעקס סבֿרות. ער ווײַזט אויך אָן, אַז אַנ—סקי און פּרילוצקי האָבן גענומען די לידער צו ערנצט און האָבן ניט גענוג געזען זייער הומאָריסטישע זײַט. ער גיט אַ רשימה פּובליקירטע מיש־שפּראַכיקע לידער. ער מאַכט אויך אַן אינטערעסאַנטן פֿאַרגלײַך מיט די מאַקאַראָנישע לידער וואָס זײַנען געווען פּאָפּולער אין מערבֿ־אייראָפּע. אַזוי ווי די מאַקאַראָניק איז אויפֿגעקומען אין אַ סטודענטיש־גלחישער סבֿיבֿה, אַזוי זײַנען אויך אונדזערע לידער, האַלט ער, געשאַפֿן געוואָרן צווישן לומדים און קלויזניקעס. אָבער בשעת אַ געמיש פֿון לאַטײַן מיט דער ריידשפּראַך רופֿט אַרויס בײַ די אומות־העולם אַ קאָמישן עפֿעקט, איז די מישונג פֿון ייִדיש מיט לשון־קודש בײַ אונדז אַזוי נאַטירלעך, אַז עס איז נייטיק אויך אַ געמיש מיט אַ ניט־ייִדישער שפּראַך כּדי עס זאָל אַרויסקומען קאָמיש. דערבײַ באַמערקט גאָלדבערג, אַז מחמת דעם מצבֿ פֿון בילדונג בײַ ייִדן זײַנען מישפּראַכיקע טעקסטן מיט העברעיִשע עלעמענטן אַ סך צוטריטלעכער פֿאַר דער ייִדישער מאַסע ווי די לאַטײַניש־מאַקאַראָנישע לידער אין מערבֿ־אייראָפּע.

נאָך אָט דעם אַרײַנפֿיר נעמט זיך גאָלדבערג פֿונאַנדערקלײַבן אין די סאָציאַל־פּסיכאָלאָגישע מאָטיוון וואָס שטעקן הינטער די לידער.

איין סאָרט מישפּראַכיקע לידער, זאָגט ער, שטאַמט פֿון אַ געפֿיל פֿון נצחון און אויס־פֿײַנערײַ; זיי זײַנען געווענדט כּלפּי חוץ. זאָלן גויים אויך וויסן, וואָסער סוף המן האָט געהאַט; אָדער זאָלן זיי הערן, ווי יאַנקל מיט די תּפֿילין, וואָס ער קען אַפֿילו ניט גוט רוסיש, האָט געראַטעוועט דעם פּריסטאַוו פֿון טויט. די לידער זײַנען קאָמיש צוליב אַזעלכע מאַקאַראָניזמען ווי:

נעגל־וואַסער אומיוואַיו,
טלית־תּפֿילין נאַקלאַדאַיו...

אָבער גלײַכצײַטיק קומט דאָ צום אויסדרוק אַ נאַציאָנאַלער שטאָלץ: נישקשה, מע לעבט, און לכּבֿוד שבת רײַבט מען טאַקע גוט אַרײַן אויך. נאָך קלערער קומט אַרויס דער נאַציאָנאַלער מאָטיוו אין דעם ליד:

אָמר ה׳ ליעקבֿ:
— טאַק, טאַק, טאַק,
אַל תּירא, עבֿדי יעקבֿ.

טשיקאַווע איז די איבערזעצונג פֿון „עבֿדי יעקבֿ" מיט „באַרין יעקבֿ". די דרויסנדיקע וועלט, קומט אויס, דאַרף ניט וויסן וועגן יעקבֿס אינעווייניקסטע באַציִונגען מיטן רבונו של עולם; פֿאַר איר פֿיגורירט ער ווי אַ פּריץ. דער מאָטיוו שטעקט אַ פּנים אויך אין דעם וואַריאַנט פֿון אָט דעם מישפּראַכיקן ליד אין שלום־עליכמס דערציילונג „לג־בעומר".

באַזונדער אַנאַליזירט גאָלדבערג די תּפֿילה־ און מוסר־לידער, וואָס זיי זײַנען דערעיקרשט געווענדט כּלפּי פּנים. איינער פֿון די מאָטיוון וואָלט דאָ געקענט זײַן „מולטיפּליקאַציע", וואָס

[10] „די ייִדישע מישפּראַכיקע און פֿרעמדשפּראַכיקע פֿאָלקלידער", צײַטשריפֿט פֿאַר ייִדי־שער געשיכטע, דעמאָגראַפֿיע און עקאָנאָמיק, ליטעראַטור־פֿאָרשונג, שפּראַכוויסנשאַפֿט און עטנאָגראַפֿיע, באַנד II—III. אינסטיטוט פֿאַר ווײַסרוסלענדישער קולטור, מינסק 1928, זז׳ 589—606.

דערויף האָט אָנגעוויזן פּרילוצקי. די גרענעצן פֿון איין שפּראַך ווערן אין מאָמענטן פֿון התלהבֿות צו ענג, ווייל מען איבערחזרן דעם זעלביקן געדאַנק אויף פֿאַרשיידענע שפּראַכן. גאָלדבערג ווײַזט אָבער אָן מיט רעכט, אַז התלהבֿות קען דאָך זײַן אויך אין ליבע אָדער אין פֿרײַהייטסקאַמף; פֿון דעסט וועגן זײַנען די מישפּראַכיקע לידער על־פּי־רובֿ רעליגיעזע.* דאַרף מען דעריבער זוכן נאָך אַנדערע מאָטיוון.

אַ צווייטער מאָטיוו קען זײַן דער חשק צו וויצלען זיך אויפֿן חשבון פֿון הייליקע זאַכן; דורך אַ מישפּראַכיקן ליד קען מען דאָס טאָן און פֿאָרט ניט אַרײַנפֿאַלן אין חילול־הקודש. דאָס איז, ווײַזט אויס, דער געדאַנק פֿונעם פֿאָלקסליד וואָס שלום־עליכם האָט אַרײַנגעגעבן אין דער דערציילונג „בײַם קעניג אַחשוורוש": „נאַדאָ זנאַט', קאַק גוליאַט'" אאַז״וו.

בײַ חסידים האָט זיך געטראָפֿן אין מאָמענטן פֿון התלהבֿות אַרײַנצופֿאַלן „בבֿחינת עשׂו". די גוטברודערישע גראָבלעכקייט ווערט נאָך דרייסטער, מען הייבט אָן זיך אויפֿפֿירן גויִשלעך; ר׳ אַהרן קאַרלינער פֿלעגט אַפֿילו אין אַזעלכע רגעס שרײַען: „זשאַרו פּאָדאַוואַי!" („גיב צו היץ!"). פֿון אַזעלכע שטימונגען, ווען ריידן גויִש ווערט נאַטירלעך, קענען שטאַמען אַ ריי מישפּראַכיקע לידער, למשל:

אָטצאַ ו דאָמו פּאַקינו,
טאַי דאָ טשערנאָביל פּאַיעדו, פּאַיעדו,
ואָט כאַראָשאַ [illegible]
עי, נאַשאַ יעווריסקאַיאַ סלוזשבאַ טשערנאָבילסקאַיאַ,
או — כאַ — כאַ!

גוואַלדיק אינטערעסאַנט פֿון קולטור־היסטאָרישן שטאַנדפּונקט זײַנען אַזעלכע מישפּראַכיקע לידער, וואָס זייער מאָטיוו איז תּיקון. אין זיי איז צוזאַמענגעפּאָרט רעליגיעזער עקסטאַז מיט אינטעלעקטועלער פּיקחות. אין די לידער ווערן אַרײַנגעטײַטשט רמזים און מוסר־השׂכּלען. אין טייל לידער ווערט דער מוסר־השׂכּל אַרײַנגעטײַטשט אין דער סיטואַציע. אַזאַ ליד איז למשל די מעשׂה מיטן מאַלעץ מאַרקאָ, וואָס עס ווײַזט זיך אַרויס, אַז ער איז גאָר דער יצר־הרע;[11] אָדער דאָס ליד „רויז, רויז, ווי ווײַט ביסטו."[12] אַהער געהער אפֿשר אויך דאָס ליד „טשאַס דאָ דאָמו, טשאַס" און „פּיוו יאַ ווסיו נידיליו". אינטערעסאַנט, אַז די שורה פֿונעם אוקראַיִנישן אָריגינאַל: „פּערעד זשינקאַי אָטוויטשאַטי" („פֿאַר דער פֿרוי זיך פֿאַרענטפֿערן") איז דאָ פֿאַרביטן געוואָרן אויף „חשבון צדק אָטדאַוואַטי" („געבן חשבון צדק"). אין אַנדערע לידער פֿון דעם טיפּ ווערן אַרײַנגעטײַטשט רמזים ניט אין דער סיטואַציע, נאָר אין די ווער־טער גופֿא. אין איין באַוווסטן ליד אַזאַ ווערט די פֿראַזע „קאַטאַרינאַ מאַלאָדיצאַ, פּאָדי סיודאַ" אויסגעטײַטשט: „כּת רינה, מלא דיצה, פּדית [אָדער פּודה] שדי". אין אַ צווייטן ליד ווערט דער זאַץ „צי טוט קראַוועץ מיעשקאַ" געטײַטשט אַזוי: „ציא [=צין] איז בגמטריא ק״א; די תּורה דאַרף מען לערנען ק״א פּעמים; טוט איז דער טײַטש טלית ותּפֿילין; קרובֿץ איז דער טײַטש קול רינה ותשובֿה באהלי צדיקים" אאַז״וו.

גאָלדבערג פֿאַרענדיקט זײַן אַרבעט מיט אַ פּאָר באַמערקונגען וועגן די וועלטלעכע לידער. דער פּאַראָדישער עפֿעקט ליגט דאָ, מיינט ער, סײַ אין דער שפּראַכמישונג, סײַ אין דעם קאָנטראַסט פֿון פּאַטעטישע ניגונים מיט אומוויכטיקע ווערטער. אין עטלעכע קינדערלידער געפֿינט ער אַ טענדענץ צו „הינטערשׂכלדיקער שפּראַך" (заумный язык). לסוף פֿאַרגלײַכט ער צוויי וואַריאַנטן פֿון אַ מישפּראַכיק ליד. אינעם ערשטן וואַריאַנט זײַנען געמישט ייִדישע מיט רוסישע סטראָפֿעס; אינעם צווייטן וואַריאַנט איז די שפּראַך בלויז ייִדיש, אָבער עס איז אויסגעמישט רוסישע טעמאַטיק מיט ייִדישער קאָמפּאָזיציע.

* עס איז דאָ אפֿשר כּדאַי צו דערמאָנען זיך, אַז די אַזוי גערופֿענע „אַלטע שבֿועה" פֿון ערבֿ און אָנהייב בונד ענדיקט זיך מיט די רוסישע ווערטער: „ווּפּעריאָד, ווּפּעריאָד, ראַ־באָטשי נאַראָד!" („פֿאָרויס, פֿאָרויס, אַרבעטפֿאָלק!"). אויך מוז מען אַ קלער טאָן, צי איז ניט די גרעסערע מאָס דײַטשמעריש אין ליבעלידער אַ רעזולטאַט פֿון ענלעכע פּסיכאָלאָגישע פֿאַקטאָרן. — רעד׳.

[11] אַנ—סקי, דצ״ו, זז׳ 183—184.

[12] קיפּניס, 80 פֿאָלקסלידער, ז׳ 140.

מ. בערעגאָווסקיס אויספֿאָרשונג

אויף אַ העכערער מדרגה שטייט די אויספֿאָרשונג פֿון מישפּראַכיקע לידער, וואָס עס האָט געמאַכט משה בערעגאָווסקי,[13] אַחוץ וואָס ער האָט געגעבן ביז גאָר וויכטיקע טעקסטן. איינע פֿון די הויפּט־מעלות פֿון זײַן אַרבעט איז זײַן אינטערעס צו די מעלאָדיעס פֿון די לידער. כאָטש דער מחבר איז מודה, אַז קיין מוזיקאָלאָגישע אויספֿאָרשונג פֿון ייִדישער פֿאָלקסמוזיק איז נאָך ניט בנימצא, גיט ער אָבער איבער וויכטיקע אײַנדרוקן וואָס קענען דינען ווי וועגווײַזערס פֿאַר ווײַטערדיקער אַרבעט. שוין אין אַרײַנפֿיר צום אַרטיקל שטעלט ער פֿעסט, אַז עס וואַרפֿט זיך אין די אויגן די ייִדישלעכקייט פֿון די 66 מעלאָדיעס צו די מישפּראַכיקע לידער וואָס זײַנען פּובליקירט געוואָרן — ווי געמישט דער טעקסט זאָל ניט זײַן. דאָס זאָגט עדות אויף דער סטאַבילקייט פֿונעם מוזיקאַלישן געשמאַק בײַ די דיכטערס פֿון די לידער.

בערעגאָווסקי באַטראַכט די ראָלע פֿון די פֿאַרשיידענע שפּראַכן פֿון שטאַנדפּונקט פֿון זייער פֿונקציע אין די לידער. אין איין גרופּע לידער האָבן די פֿאַרשיידנשפּראַכיקע עלעמענטן פּאַראַלעלע אָדער אַנאַלאָגישע פֿונקציעס (בײַ גאָלדבערגן הייסט עס „מולטיפּליקאַציע"), למשל:

איך הער אַ געשריי און אַ גוואַלד,
דער פֿאָטער זוכט די קינדער אין וואַלד.
סלישו וו ליסו הוקאַיע.
באַטקאָ סוואָיך דיטי שוקאַיע.

דאָ זײַנען די שורות 3 און 4 פּשוט אַן איבערזעצונג פֿון די שורות 1 און 2. אין אַן אַנדער גרופּע לידער דערגאַנצט אַן עלעמענט אויף איין שפּראַך די עלעמענטן אויף אַ צווייטער שפּראַך. אין אַ דיאַלאָג רעדט, למשל, דער פּויער ווײַסרוסיש און דער ייִד ייִדיש. אויב עס ווערט אַרײַנגעטײַטשט אַ מוסר־השׂכּל אין אַ סיטואַציע, האָט אויך דער ייִדישער עלעמענט אַ דערגאַנצנדיקע פֿונקציע:

מאַטקאַ קאַזאַלאַ, קאַזאַלאַ, קאַזאַלאַ
אָזשעכוו אורוואַט'.
יאַק וויסאָקיע דזשעוויטשקי,
יאַק ניזקיע כלאָפּאַטשקי,
ניע מאָגאָן דאָסטאַט'.

די מאַמע האָט געהייסן, געהייסן, געהייסן
די ניסעלעך רײַסן.
אוי, ווי הויך זײַנען די ביימעלעך,
אוי, ווי קליין זײַנען די ייִדעלעך,
זיי קאָנען ניט דערגרייכן.

דאָ אין סלאַווישן טעקסט: הויכע מיידלעך, קליינע ייִנגלעך, אין ייִדישן: ביימעלעך און ייִדעלעך.

אין אַ דריטער גרופּע איז די פֿונקציע פֿון די שפּראַכן ווידער אַן אַנדערע: אַ סלאַווישער טעקסט ווערט העברעיִזירט (פֿ״גל „קאַטאַרינאַ" און „צי טוט קראַווען מיעשקאַ?").

בערעגאָווסקי ווײַזט זייער ריכטיק אָן אויף דעם, אַז דער געמיש פֿון שפּראַכן איז ניט קיין מעכאַנישער. ער נעמט ווי אַ בײַשפּיל דאָס ליד „ושם נאַידיאָם אַדוננו, ושם נאַידיאָם בוראנו, ושם נאַידיאָם גואלנו" וכדומה. דער דיכטער האָט געמוזט זײַן אַ למדן וואָס האָט געקענט די אַקראָסטיכישע פּיוטים. ער האָט זיכער געקענט גענוג לשון־קודש צו קענען זאָגן „ושם נמצא אַדוננו...". אַ סימן, אַז דער „נאַידיאָם" איז דאָ גענוצט צוליבן קלאַנגעפֿעקט. צו דעם קען מען נאָך צוגעבן, אַז אַן אַנאַליז פֿון דער מעלאָדיע וועט אפֿשר ווײַזן, אַז דער גראַם פֿון „ושם" מיט „נאַידיאָם" איז ספּעציעל עפֿעקטפֿול.

[13] Мусій Береговский, "Чужомовні й різномовні пісні в евреїв України, Білоруси й Польщі", *Етнографичний Вісник*, VI (1930), 9, стр. 37—51. דערצו 24 זײַטן מיט נאָטן.

בערעגאָווסקי איז מסכּים מיט גאָלדבערגס אינטערפּרעטאַציע פֿון דער קאָמישקייט פֿון מאַקאַראָניק, און ער אָנערקענט אויך „בחינת עשׂו" ווי אַ סיטואַציע אין וועלכער מישפּראַכיקע לידער האָבן געקענט באַשאַפֿן ווערן. וועגן דער סבֿרא, אַז לידער ווי „קאַטאַרינאַ" און „צי טוט קראַוועץ מיעשקאַ?" זײַנען אַזוי חריפֿותדיק, אַז זיי מוזן זײַן מתנגדיש־משׂכּילישע פּאַראָדיעס, האָט בערעגאָווסקי ניט קיין פֿעסטע מיינונג. ער ווײַזט אָבער אָן, אַז אויב זיי זײַנען פּאַראָדיעס איז אַ סימן, אַז עס זײַנען געווען עכטע לידער אַזוינע וואָס זײַנען געווען פּאָפּולער בײַ חסידים.

אויב מען זאָל מאַכן אַ סיסטעמאַטישע מוזיקאָלאָגישע אויספֿאָרשונג אַפֿילו פֿון די פּאָר הונדערט ייִדישע פֿאָלקסלידער וואָס זײַנען פּובליקירט געוואָרן, מיינט בערעגאָווסקי, וואָלט מען אויסגעפֿונען, אַז עס זײַנען פֿאַראַן עטלעכע מוזיקאַלישע גרונטטיפּן, וואָס יעדערער פֿון זיי האָט זיך זײַן קאַנאָן און אָפּעריִרט מיט אַ ספּעציפֿישן גאַנג אויסדרוקן, אינטאָנאַציעס, מעלאָדישע ווענדונגען און צוזונגען. אין די וועלטלעכע לידער, זאָגט ער פֿאָרויס, וועט מען געפֿינען אַן אַנדער קאַנאָן ווי אין די רעליגיעזע. אַחוץ דעם וועט מען מסתּמא אויך קענען אַבסטראַהירן אַלגעמיינע מוזיקאַלישע שטריכן פֿונעם ייִדישן פֿאָלקסליד. דאָס איז אַן אַרבעט אויף להבא. דערווײַל קען מען שוין אָבער פֿעסטשטעלן, אַז „אַפֿילו אַזעלכע לידער, ווי 'טשאַס דאָ דאָמו, טשאַס', 'העי, פּיוו יאַ או ניעדיליו', 'מיקיטקאַ' און אַנדערע, וואָס זײַנען געשאַפֿן געוואָרן אונטער דעם דירעקטן איינדרוק און אײַנפֿלוס פֿון אוקראַיִנישע פּראָטאָטיפּן, זײַנען אַזוי איבערגעאַנדערשט און איבערגעפֿורעמט געוואָרן, אַז ווען ניט די אוקראַיִנישע ווערטער אָדער געוויסע סימנים, אַז דאָס און דאָס ליד איז געשאַפֿן געוואָרן אונטערן דירעקטן אײַנדרוק פֿון אַ ליד פֿון אַ פֿרעמדן פֿאָלק, וואָלט מען ניט געקענט געפֿינען קיין שום שײַכות צווישן דעם ליד און אַן אוקראַיִנישן ליד מיט דעם זעלביקן נאָמען" (ז' 46).

דאָ באַרירט אויך בערעגאָווסקי די וויכטיקע פֿראַגע וועגן דער ריכטונג פֿון דער השפּעה. „דאָס ייִדישע ליד", שרײַבט ער, „האָט געמוזט ווי עס איז משפּיע זײַן דאָס ליד פֿון דער סבֿיבֿה — וואָס דאָס איז ווערט אַ ספּעציעלע אויספֿאָרשונג." ער קריטיקירט דעם אויספֿיר פֿון ד. רעוווּצקין,[14] אַז דאָס ליד „מיקיטקאַ" איז אַ פּאַראָדיע אויף אַן אוקראַיִנישער דומע, און האָט די אייגנשאַפֿטן פֿון אַ דומע; פֿאַקטיש „געהערן די מיטלען, מיט וועלכע עס באַנוצט זיך... די פּאַראָדיע, פּונקט אַזוי צו דער אוקראַיִנישער דומע ווי צום סינאַגאָגאַלן מעלאָס."

אַזוי ווי עס פֿעלט פֿאַר קאָמישע עפֿעקטן אַ קאַנאָן (ווי עס איז יאָ פֿאַראַן פֿאַר ערנצטע לידער), ווערן אויסגענוצט די קאָנטראַסטן פֿון צווייִשפּראַכיקייט. בערעגאָווסקי ווײַזט באַשײַמפּערלעך, ווי וואָכעדיקע טעקסטן ווערן צוגעפּאַסט צו טראַדיציאָנעלע ניגונים (פֿ״גל „אַ פּאַסטעכל") און פֿאַרקערט (פֿ״גל „פּיוו יאַ או ניעדיליו").

בערעגאָווסקי באַמערקט, אַז אין די וועלטלעכע מישפּראַכיקע לידער זײַנען קיין העברעיִשע עלעמענטן ניטאָ. אינטערעסאַנט איז אויך, אַז אין אַלע לידער, וווּ אַ ייִד ווענדט זיך צו אַ גוי, רעדט ער אויף גויִיִש.

פֿאָרשפּראָבלעמען אויף להבא

פֿון די פֿאַראַנענע אַרבעטן ווערט ערשט קלאָר, וויפֿל עס בלײַבט נאָך צו פֿאָרשן אויפֿן פֿעלד פֿון מישפּראַכיקע לידער.

די טעכניק פֿון קאָמיזם איז נאָך אַלץ ניט זייער קלאָר. די פֿונקציעס פֿון פֿאַרשיידנשפּראַכיקע עלעמענטן מוז מען ערשט אַנאַליזירן. דערבײַ דאַרף מען זיך ניט באַגרענעצן אויף די לידער. ערשטנס וואָלט מען גודאַרפֿט פֿאַרגלײַכן קאָמישע שפּראַכמישונגען אין דער גערעדטער שפּראַך, פֿונעם טיפּ „סימסאָט כּפּרות", אָדער „ער איז אַ מענטש וואָס קאַטאָריוועלכער...". צווייטנס וואָלט מען גודאַרפֿט פֿאַרגלײַכן דעם מישפּראַכיקן הומאָר וואָס איז אויפֿגעקומען אין אַמעריקע. קיין מאָטיוון פֿון „תּיקון" אָדער „בחינת עשׂו" וועט מען דאָ

[14] Д. Ревуцький, "Сучасна пародія на українську думу", *Етнографичний Вісник*, I (1925), 1, стр. 69—71.

ניט געפֿינען, אָבער די טעכניק פֿון קאָמישער שפּראַכמישונג קען מען באַטראַכטן אונטער אַ פֿאַרגרעסער־גלאָז. מאַטעריאַלן וואָס מען האָט צוגעגרייט פֿאַר הומאָריסטישע פּראָגראַמען אין זומערקעמפּן וואָלטן געווען פּאַסיק.

די אויספֿאָרשונג פֿון די מעלאָדיעס האַלט נאָך אויך בײַם סאַמע אָנהייב. איידער מען קען ענדגילטיק ריידן וועגן קעגנזײַטיקע השפּעות פֿון סלאַווישע און ייִדישע פֿאָלקסלידער און וועגן אַנדערע דיאַכראָנישע פּראָבלעמען, מוז מען האָבן אַ סינכראָנישע באַשרײַבונג פֿון ייִדישער פֿאָלקסמוזיק. ניט נאָר פֿעלט דערווײַל אַזאַ באַשרײַבונג, נאָר עס פֿעלן אַפֿילו די מעטאָדן. ווען עס וועט שוין יאָ קומען צו רייד וועגן השפּעות, וועט מען קענען דיס־קוטירן די השערה, אַז דווקא דורך די מישפּראַכיקע לידער, וואָס זיי זײַנען געווען מער ווי האַלב פֿאַרשטענדלעך פֿאַר די סלאַוון, איז געגאַנגען אַ ייִדישער אײַנפֿלוס אויף זייער מוזיק.

אין דעם צוזאַמענהאַנג בעט זיך אַ קריטישער פֿאַרגלײַך פֿון די לידער מיט קרובֿישע דערשײַנונגען בײַ ניט־ייִדן. מישפּראַכיקע לידער זײַנען למשל אויך פֿאַרצייכנט געוואָרן בײַ דײַטשן אין סלאַווישע לענדער.[15]

אַ וויכטיקע עובֿדא וואָלט געווען צונויפֿצונעמען אַלע ייִדישע מישפּראַכיקע לידער אין אײן זאַמלונג ניט אַ פֿאַרלאָזלעכן טעקסט: אין די ייִדישע אַרבעטן און זאַמלונגען זײַנען די סלאַווישע טעקסטן אָפֿט פֿאַרגרײַזט; אין בערעגאָווסקיס אוקראַיִנישן אַרטיקל איז די טראַנס־קריפּציע פֿון די ייִדישע טעקסטן ניט קיין געראָטענע.[16] צוזאַמענגענעמען אַלע לידער אין איינעם און אויסשטימען זיי וואָלט געווען אַ שטיקל תּיקון, און בעצם וועט דערמיט ערשט געשאַפֿן ווערן דער באַזיס פֿאַר ווײַטערדיקער פֿאָרשונג.

אוריאל ווײַנרײַך

בן־עמי און דראַהאָמאַניוו

צווישן די גאָר פֿרײַקע געדרוקטע זאַכן פֿון מאַרק ראַבינאָוויטשן (1854—1932), וואָס האָט געשריבן אונטערן פּסעוודאָנים בן־עמי, געפֿינען זיך פֿיר אַרטיקלען וואָס ער האָט אָפּגעדרוקט אין רוסישן זשורנאַל *Вольное Слово* וואָלנאָיע סלאָוואָ איז געווען אַן אָרגאַן פֿון דער ראַדיקאַלער ריכטונג, וואָס איז אַרויס אין זשענעווע, שווייץ, אין די יאָרן 1881—1883. פֿינאַנצירט דעם זשורנאַל האָט איינער אַרקאַדי מאַלשינסקי, און הויפּט־רעדאַקטאָר איז געווען מיכײַלאָ דראַהאָמאַניוו (דראַגאָמאַנאָוו), דער גוט באַקאַנטער אוקראַיִנישער נאַציאָנאַליסט און ליבעראַל.

אָט זײַנען די קעפּלעך פֿון ראַבינאָוויטשעס אַרטיקלען אין אַן איבערזעצונג:

נומ' 37, מײַ 15, 1882: די ווירקונג פֿון די אַנטי־ייִדישע אומרוען אויף ייִדן.

נומ' 38, יוני 1, 1882: די יוירונג אין דער ייִדישער מאַסע אונטער דער ווירקונג פֿון די בלוטיקע געשעענישן פֿון דער לעצטער צײַט.

נומ' 42, אויגוסט 1, 1882: פֿון דער ייִדישער סבֿיבֿה.

נומ' 43, אויגוסט 15, 1882: צי שטערט ייִדן דער תּלמוד אָדער דאָס לעבן צו פֿאַרנעמען זיך מיט פּראָדוקטיווער אַרבעט?

אליהו טשעריקאָווער ע"ה האָט אין זײַן שטודיע: „רעוואָלוציאָנערע און נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיעס פֿון דער רוסיש־ייִדישער אינטעליגענץ"[1] זיך סומך געווען אויף בן־עמיס ערשטן

[15] בײַשפּילן געפֿינען זיך אין: Paul Schmidt, "Deutsches Volkstum im Spiegel des slawischen Volkslieds," *Deutsche Erde*, 13 (1914/15), pp. 41-46; Ad. K. Gauss, "Vom zwei- und mehrsprachigen Volkslied bei den Donaudeutschen," *Das deutsche Volkslied*, 46 (1944), pp. 49ff.

[16] kowejd, cheschbejn, asoj, cat—פֿאַר די ווערטער: כּבֿוד, חשבון, אַזוי, כּת.

[1] געשיכטע פֿון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן, II, ניו־יאָרק, ייִוואָ, 1945, ז' 152.

אַרטיקל בײַם באַשרײַבן די זעלבשוץ וואָס האָט זיך געשאַפֿן אין אָדעס בעתן פּאָגראָם פֿון 3טן—5טן מײַ 1881. אַ. מענעס, אין זײַן אַרבעט וועגן דער עם־עולם־באַוועגונג, כאַראַקטעריזירט בן־עמיס צווייטן אַרטיקל ווי אַן „אויטענטישן דאָקומענט וועגן דעם אויפֿקום פֿון עם־עולם;" אַן אויסצוג דערפֿון איז געדרוקט אין די הוספֿות צום באַנד.[2]

מיט אַ סך יאָרן שפּעטער האָט בן־עמי זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם דאָזיקן עפּיזאָד אין זײַן לעבן אין אַ בלאַט זכרונות וואָס ער האָט געדרוקט אין זשורנאַל יעווריייסקאַיאַ סטאַרינאַ אין פּעטערבורג.[3] דאָרטן גיט ער איבער דעם ענין מיט היפּש פּרטים. דראַהאָמאַניוו ווידער האָט אין קורצן אָנגערירט זײַנע באַציִונגען מיט דעם ייִדישן יונגן־מאַן אין אַ בריוו צו מאַלשינסקין; ער איז אָפּגעדרוקט אות־באות אין ד. זאַסלאַווסקיס אַ בוך וואָס איז אַרויס אין מאָסקווע אין 1931.[4]

דער בריוו איז געשריבן פֿרילינג 1882 פֿון פּאַריז. דראַהאָמאַניוו איז געווען אַוועקגעפֿאָרן אַהין כּדי אויסצוזוכן נײַע מיטאַרבעטערס פֿאַר זײַן זשורנאַל. אין וואַל דע נאָטר־דאַם, האָט ער געגעבן צו וויסן, האָט ער געמאַכט אַ וויזיט בײַ אָוסיאַניקאָ־קוליקאָווסקין[5] און ניקאָלײַ זשעבוניאָוון, אַ נאַראָדניק.

> דאָרטן האָב איך אויך געטראָפֿן אַ ייִדן, דעם געוועזענעם אָדעסער סטודענט ראַבינאָוויטשן, פֿון יענע ייִדן וואָס זײַנען פֿאַר אונדז צום מערסטן אינטערעסאַנט, ד"ה אַזאַ וואָס פּריידיקט, אַז מען מוז „גיין אין ייִדישן פֿאָלק אַרײַן." ער שטייט זייער נאָענט צום ענין פֿון אַריבערפֿירן ייִדן קיין אַמעריקע און האָט מיר דערציילט עטלעכע אינטערעסאַנטע פֿאַקטן. איך האָב אים געבעטן זיי אָנשרײַבן פֿאַר מיר דערווײַל אויף גיך, ווי מאַטעריאַל פֿאַר אַ נאָטיץ, — און שפּעטער, נאָך דעם ווי איך וועל אָנשרײַבן אַן אַרטיקעלע וועגן דער ייִדישער פֿראַגע און די סאָציאַליסטן אין רוסלאַנד, האָט ער צוגעזאָגט פֿון זיך אָנצושרײַבן וועגן דעם סיסטעמאַטיש. אין אַלגעמיין ריכט איך זיך אויף נוצן פֿאַר דער צײַטונג פֿון אַלע דרײַ דערמאָנטע פּערזאָנען, און דער עיקר דערפֿאַר וואָס די אַלע דרײַ, יעדערער אויף זײַן שטייגער, שטייען אויפֿן אָרטיקן רעאַלן באָדן בײַ אַ גענוג ברייטן אַלגעמיינעם קוק.[6]

וואָס דראַהאָמאַניוו האָט פּונקט געהאַט אין זינען מיט זײַנע ווערטער: „יענע ייִדן וואָס זײַנען אונדז צום מערסטן אינטערעסאַנט" ווערט קלאָר פֿון בן־עמיס זכרונות. בײַ דראַהאָמאַניוון איז אויסגעקומען, שרײַבט ער, אַז

> די ראָלע... פֿון דער ייִדישער אויפֿגעקלערטער יוגנט דאַרף זײַן צו גיין אין איר אייגן פֿאָלק אַרײַן און דורך אויפֿקלערונג און דורך אויסוואָרצלען אַלע ייִדישע „פֿאָראורטיילן" (רעליגיעזע און נאַציאָנאַלע פֿירונגען) צוגרייטן זיי צום גרויסן כּבֿוד צונויפֿצוגיסן זיך מיט די קינדסקינדער פֿון די העלדן פֿון נעמיראָוו און פֿון דער אומאַנער שחיטה.[7]

דראַהאָמאַניווס אַנטי־ייִדישע שטימונגען זײַנען די הויפּטטעמע אין בן־עמיס זכרונות. ווײַטער זײַנען דאָרטן פֿאַראַן צו ביסלעך ביאָגראַפֿישע פֿאַקטן וועגן לאַווראָוון, זשעליאַבאָוון (זײַן אַנטיסעמיטיזם אין די פֿרײַקע יאָרן), גערצענען (זײַן ייִדישע מוטער) א"אַנד.

וואָלנאָיע סלאָוואָ האָט געהאַט נאָך אַן אַנדער מיטאַרבעטער פֿון ייִדישן אָפּשטאַם: פּאַוועל אַקסעלראָד (1850—1928), דער שפּעטערדיקער פֿירער פֿון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן. אין זײַן אויבן דערמאָנטער שטודיע האָט טשעריקאָווער באַמערקט, אַז אי בן־עמי אי אַקסעלראָד האָבן אויפֿגעהערט אַרבעטן פֿאַר דראַהאָמאַניווס זשורנאַל צוליב זײַן אַנטי־ייִדישער שטעלונג (ז' 175). וועגן בן־עמין איז דאָס ריכטיק. נומ' 45 וואָלנאָיע־ סלאָוואָ, דאַטירט דעם 15טן

[2] דאָרטן, ז' 210 און זז' 471—474.

[3] "Мои сношения с Драгомановым и работа в "Вольном Слове", *Еврейская Старина*, 1915, стр. 347—367; 1916, стр. 75—101.

[4] Д. Заславский, *Взволнованные лоботрясы*, Москва, 1931. לכתּחילה געדרוקט אין זשורנאַל *Былое*, 1924.

[5] שפּעטער געוואָרן דער פֿירנדיקער היסטאָריקער פֿון דער רוסישער ליטעראַטור.

[6] זאַסלאַווסקי, ז' 57.

[7] יעווריייסקאַיאַ סטאַרינאַ 1915, ז' 364.